

Jacek Klich

Wsparcie dla małych i średnich przedsiębiorstw – Węgry i Republika Czeska

Sektor małych i średnich przedsiębiorstw (MSP) odgrywa istotną rolę w gospodarce węgierskiej i czeskiej. Oba te kraje dostrzegają przy tym potrzebę wzmacniania pozycji MSP – tak wobec dużych krajowych firm, jak i zagranicznej konkurencji. Stąd dążenia Węgier i Republiki Czeskiej do udziału w programach Unii Europejskiej nastawionych na umacnianie pozycji MSP. **Celem tego artykułu jest przedstawienie wybranych (najważniejszych) sposobów wspierania rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw na Węgrzech i w Republice Czeskiej.**

Na wstępie należy zaznaczyć, że małe i średnie przedsiębiorstwa nie są identycznie definiowane w tych dwóch państwach. W Republice Czeskiej według ustawy z 1992 r. firma średniej wielkości może zatrudniać nawet do 500 pracowników¹. Od 1997 r. na potrzeby realizacji programów finansowanych przez UE przyjęto górną granicę liczby zatrudnionych w przedsiębiorstwach średniej wielkości jako 250 (zgodnie ze standardami UE), a od 1999 r. stosuje się również kryterium niezależności firmy. Trzecie, finansowe kryterium używane w definicji MSP przyjętej w UE nie jest jeszcze w Republice Czeskiej stosowane².

Na Węgrzech Ustawa o małych i średnich przedsiębiorstwach i wspieraniu ich rozwoju z 1999 r.³ (obowiązująca od 1.01.2000 r.) wprowadziła kryteria UE do definiowania MSP i tamtejszy główny urząd statystyczny stosuje te kryteria⁴, ale w niektórych zestawieniach urzędu można znaleźć klasyfikację, wedle której średnia firma zatrudnia od 51 do 300 pracowników⁵. Można przyjąć, że w obu państwach standardy UE w zakresie definiowania MSP dopiero zaczynają być stosowane.

W obu państwach sektor małych i średnich przedsiębiorstw stanowi liczący się segment gospodarki. Na Węgrzech wśród ponad 800 tys. zarejestrowanych przedsiębiorstw aż 99,9% stanowią firmy małe i średnie, przy czym 96,5% wszystkich przedsiębiorstw to mikroprzedsiębiorstwa (tj. podmioty zatrudniające do 10 pracowników), 2,9% to przedsiębiorstwa małe (od 10 do 49 pracowników), 0,5% to firmy średniej wielkości (od 50 do 250 pracowników) i 0,1% to firmy duże, czyli podmioty zatrudniające 250 i więcej osób⁶.

Małe i średnie przedsiębiorstwa zaabsorbowały większość pracowników zwalnianych z dużych, restrukturyzowanych przedsiębiorstw. O ile na początku lat 90. prawie połowa wszystkich zatrudnionych pracowała w firmach dużych, to na koniec 1999 r. udział ten spadł do 1/3. Mikroprzedsiębiorstwa dają miejsca pracy prawie jednej trzeciej zatrudnionych, a małe i średnie firmy (jeżeli włączymy do tego osoby

pracujące na własny rachunek na podstawie zgłoszenia działalności gospodarczej) stworzyły dwie trzecie wszystkich nowych miejsc pracy w ubiegłej dekadzie. Większość małych i średnich przedsiębiorstw działa w usługach, a handel detaliczny, turystyka, hotele i restauracje są w praktyce zdominowane przez MSP. Wartość wskaźnika rozwoju MSP dla gospodarki węgierskiej szacowano na koniec 1997 r. na 0,1955⁷.

W Republice Czeskiej na początku 1993 r. zarejestrowanych było około 200 tys. prywatnych podmiotów gospodarczych, ale ich liczba rosła z biegiem lat tak, że pod koniec 1998 r. zarejestrowanych już było około 1591 podmiotów gospodarczych. Uwzględniając, że punkt startu gospodarki Republiki Czeskiej (udział sektora prywatnego w gospodarce czeskosłowackiej na początku 1990 r. wynosił tylko około 1,2%) był znacząco gorszy niż gospodarki węgierskiej, to fakt, iż sektor czeskich MSP wytwarzał pod koniec 1997 r. ponad 40% PKB uważa należy za duże osiągnięcie. Obecnie 99,7% wszystkich zarejestrowanych przedsiębiorstw to firmy małe i średnie, dające pracę ponad 60% ogółu zatrudnionych w gospodarce. Wszystko to nie wystarcza jednak do osiągnięcia poziomu wskaźnika rozwoju MSP wyższego niż na Węgrzech (0,1308 w porównaniu z 0,1575).

W obu państwach w połowie lat 90. znacznie zintensyfikowano działania zmierzające do wzmocnienia pozycji małych i średnich przedsiębiorstw w gospodarce. Dodatkowym asumptem do tego były różne programy UE nakierowane na pomoc sektorowi małych i średnich przedsiębiorstw. Efektem takich działań było m.in. powstanie w Republice Czeskiej Agencji Rozwoju Gospodarczego (1993) a na Węgrzech Fundacji Promocji Przedsiębiorstw: dwóch wyspecjalizowanych agend organizujących instytucjonalne wsparcie dla MSP. W 1997 r. Republika Czeska i Węgry zostały zaproszone do udziału w Trzecim Wieloletnim Programie dla Małych i Średnich Przedsiębiorstw w Unii Europejskiej.

Jednym z warunków skutecznego realizowania programów wsparcia dla małych i średnich przedsiębiorstw jest wcześniejsze zidentyfikowanie problemów (barier), jakie one napotykają.

Problemy przedsiębiorstw węgierskich skupiają się na braku dostępu do kapitału na tworzenie i rozwój firm oraz finansowanie prac B+R (szczególnie w przemyśle), słabym dostępem do informacji biznesowych, zwiększającej się konkurencji oraz zmianach w regulacjach prawnych.

Wśród problemów, na jakie napotykają w swoim rozwoju czeskie MSP, można wymienić:

- problemy z dostępem do kapitału na utworzenie przedsiębiorstwa,
- brak gwarancji kredytowych,
- trudny dostęp do rynków zbytu,
- trudności w konkurowaniu z dużymi firmami i towarami z importu,
- ograniczone doświadczenie biznesowe,
- brak *know-how*,
- brak dostępu do szkoleń.

Z powyższego widać, że katalog problemów, jakie stoją przed MSP w obu państwach, jest podobny.

Również programy pomocy małym i średnim przedsiębiorstwom realizowane na Węgrzech i w Republice Czeskiej wykazują znaczne podobieństwa.

Wsparcie dla MSP na Węgrzech

Kluczowymi instytucjami odpowiedzialnymi za programy wspierania MSP jest (w kolejności ich wpływu i znaczenia) Ministerstwo Gospodarki, Fundacja Promocji Przedsiębiorstw, Węgierski Bank Rozwoju, izby przemysłowe i handlowe oraz organizacje zawodowe.

Zadaniem Ministerstwa Gospodarki, które koordynuje wszystkie programy skierowane na pomoc MSP jest tworzenie sprzyjających warunków makroekonomicznych do rozwoju firm sektora MSP, wprowadzanie regulacji rynkowych, upraszczanie procedur związanych z tworzeniem i funkcjonowaniem małych przedsiębiorstw, budowanie zintegrowanego systemu doradztwa i informacji biznesowej oraz punktów, gdzie kompleksowo załatwiane są sprawy administracyjne (tzw. *one-stop-shop system*), jak również przygotowywanie małych i średnich firm do członkostwa w UE. Warto przy tym zaznaczyć, że rząd deklaruje stopniowe wycofywanie się z funkcji regulacyjnych w interesującym nas obszarze w miarę, jak funkcje te przejmować na siebie będą instytucje reprezentujące przedsiębiorców i inne organizacje pochodzące z wyborów (w tym organizacje typu *non-profit*).

Fundacja Promocji Przedsiębiorstw jest odpowiedzialna m.in. za rozwój sieci lokalnych centrów promocji przedsiębiorstw, organizowanie usług w zakresie doradztwa oraz za administrowanie Programem Mikropożyczek i Programem Rozwoju Inkubatorów.

Węgierski Bank Rozwoju z kolei jest odpowiedzialny za rozwój sieci instytucji udzielających kredytów i gwarancji kredytowych, a także za funkcjonowanie funduszy *venture capital*.

Węgierska strategia wspierania MSP różnicuje się w zależności od wielkości i rodzaju przedsiębiorstw.

W odniesieniu do mikroprzedsiębiorstw najczęściej nie korzystających z pracowników najemnych, celem strategii jest tworzenie warunków i zachęt do wzrostu zatrudnienia, obniżanie wymagań administracyjnych oraz upraszczanie systemu podatkowego i systemu składek na ubezpieczenia społeczne.

W przypadku małych przedsiębiorstw działania rządu węgierskiego nakierowane są na obniżanie bariery dostępu do kapitału oraz pomoc w zakresie szkoleń i praktyk zawodowych. Przedsiębiorstwa średniej wielkości otrzymują pomoc przede wszystkim w dostępie do kredytów bankowych i kapitałów z rynków finansowych oraz zagranicznych rynków zbytu.

W ramach zainicjowanego w bieżącym roku tzw. Planu Szécheny'iego dążyć się będzie do stworzenia systemu kooperacji między średnimi i dużymi firmami (tak krajowymi, jak i zagranicznymi), który będzie korzystny dla obu stron i będzie prowadzić do wzmocnienia pozycji konkurencyjnej węgierskich przedsiębiorstw średniej wielkości.

Należy nadmienić, że w latach 1998–2000 parlament i rząd węgierski przyjęły kilka istotnych ustaw i regulacji odnoszących się do zakresu i charakteru pomocy dla MSP:

- Ustawę o funduszach i przedsiębiorstwach *venture capital* (1998),
- strategię rozwoju MSP na lata 1999–2002 (1998),
- Ustawę o małych i średnich przedsiębiorstwach i wspieraniu ich rozwoju (1999),
- Program selektywnej alokacji w odniesieniu do sektora MSP (1999),
- Średniookresowy plan rozwoju ekonomicznego, w którym problematyka MSP została szeroko uwzględniona (tzw. Plan Szécheny'iego, 2001).

Analiza rozwiązań szczegółowych przyjętych w powyższych regulacjach prowadzi do wniosku, że rząd węgierski wykazuje dużą determinację i konsekwencję w tworzeniu sprzyjającego klimatu dla rozwoju MSP. Planowane programy obejmują zarówno rozwijanie sieci pomocy pozafinansowej (oprócz klasycznego doradztwa i konsultingu oraz szkoleń znajdujemy tu transfer technologii i dyfuzję innowacji, rozwój parków technologicznych, inkubatorów przedsiębiorczości, centrów prezentacji nowoczesnych technologii, rozwój *e-commerce*, rozwój systemu informacji biznesowej, w tym systemu informowania przedsiębiorców o programach wsparcia dla małych i średnich firm oraz instrukcjach wypełniania wniosków), jak i finansowej (przede wszystkim programy ułatwienia dostępu do kredytów, gwarancji kredytowych oraz działalność funduszy *venture capital*).

Ważnym elementem Planu Szécheny'iego jest program rozwoju regionalnego, którego istotnym komponentem jest rozwój regionalnych systemów innowacji. Tu z kolei akcentuje się znaczenie parków technologicznych. W 2000 r. działało ich na terenie całego kraju 112. Skupione w nich były 1242 przedsiębiorstwa zatrudniające łącznie 115 tys. pracowników. Dane finansowe za 1999 r. pokazują, że 88 parków technologicznych wytworzyło towary i usługi o wartości 1,4 miliarda forintów, przy czym około 80% tych produktów trafiło na rynki zagraniczne⁸⁾.

Węgierski system pomocy MSP wykazuje znaczny stopień decentralizacji i wewnętrznego zróżnicowania, co jest podkreślane w *Rządowej strategii wspierania małych i średnich przedsiębiorstw*⁹⁾. Stąd wynika pewna trudność w prezentowaniu konkretnych programów i działań podejmowanych w celu wspierania MSP w tym kraju.

Nawiązując do najnowszego programu wsparcia dla małych i średnich przedsiębiorstw, który jest częścią Planu Szécheny'iego (Program Rozwoju Przedsiębiorstw z jego trzema podprogramami: podprogram rozwoju MSP, podprogram wzmocnienia więzi kooperacji między węgierskimi MSP i dużymi przedsiębiorstwami oraz podprogram promocji inwestycji), można wymienić następujące główne instrumenty finan-

sowe wykorzystywane do pomocy małym i średnim przedsiębiorstwom:

- rozwój systemu kredytowania MSP,
- finansowanie leasingu i dzierżawy majątku,
- faktoring,
- pomoc finansowa bezzwrotna.

Ilustracją systemu kredytowania może być Program Mikropożyczek. Zgodnie z nim małe przedsiębiorstwa (do 10 zatrudnionych) działające na rynku nie dłużej niż dwa lata, mogą występować o kredyty na zakup środków trwałych w wysokości od 1 do 3 milionów forintów.

Na Program Mikropożyczek oraz Program Rozwoju Inkubatorów w 1999 r. przeznaczono 12 milionów euro.

Oprócz programu mikrokredytów, przez wiele lat wykorzystywany był program German Start Credit oraz Existence Credit. Pierwszy umożliwiał osobom chcącym zainicjować działalność gospodarczą uzyskanie kredytu w wysokości do 200 tys. DM. Okres spłaty tego kredytu wynosił 10–15 lat, a stopa procentowa ustalona była na poziomie 75% bankowego oprocentowania kredytu (w bankach komercyjnych). Karancja w spłacie tego kredytu wynosiła 2 lata.

Ciekawym rozwiązaniem, nie mającym swojego odpowiednika w rozwiązaniach czeskich, był kredyt uzyskiwany z programu Existence Credit. Osoby fizyczne i spółki osobowe mogły uzyskać preferencyjny kredyt (korzystne oprocentowanie) w wysokości do 50 milionów forintów na zakup majątku prywatyzowanych przedsiębiorstw lub innych składników majątku państwowego.

Innym przykładem pomocy finansowej MSP może być powołanie specjalnego funduszu zarządzanego i kontrolowanego przez Ministerstwo Gospodarki, którego zadaniem jest m.in. wspieranie zintegrowanych systemów zaopatrzenia dla MSP, tworzenie warunków do zaciągania kredytów przez MSP i poprawę konkurencyjności przedsiębiorstw tego sektora. Fundusz dysponował w 1999 r. budżetem w wysokości 5,32 miliarda forintów.

System gwarancji kredytowych oferowany jest MSP przez różne organizacje i instytucje lokalne nadzorowane przez Węgierski Bank Rozwoju.

Wspieranie MSP w Republice Czeskiej

W Republice Czeskiej instytucjonalną pomoc MSP oferuje przede wszystkim Ministerstwo Przemysłu i Handlu wspierane przez Ministerstwo Pracy i Spraw Socjalnych oraz Ministerstwo Rozwoju Regionalnego (odpowiedzialne m.in. za tworzenie i wdrażanie strategii rozwoju w regionach). Do systemu włączone są wyspecjalizowane instytucje, jak banki (w tym głównie Ceskomoravská záručni a rozvojová banka – CMZRB), Fundusz Wspierania Rolnictwa i Leśnictwa, Agencja Wspierania Biznesu, Przedsiębiorstwo Gwarancji i Ubezpieczeń Eksportowych, Czeski Bank Eksportu oraz fundusze *venture capital*. Większość aktywności dotyczących wsparcia dla MSP koncentruje się jednak w Agencji Rozwoju Gospodarczego (ARG), utworzonej i finansowanej przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu.

Działania ARG koncentrują się na dwóch polach:

- świadczeniu usług z zakresu doradztwa i informacji biznesowej,
- programach wsparcia finansowego dla MSP

W ramach świadczenia usług dla MSP ARG zainicjowała powstanie 22 Regionalnych Centrów Doradztwa i Informacji (RCDI) działających w formie prywatnych przedsiębiorstw oraz 5 Centrów Biznesu i Innowacji (CBI), z których cztery – to firmy prywatne, a jedna – to Praska Politechnika. Sieć RCDI i CIB pokrywa 85% terytorium Republiki Czeskiej. Do przygotowania kadr zatrudnionych w tych centrach wykorzystano programy pomocowe UE. Działalność centrów koncentruje się na doradztwie i pomocy, bezpośrednim świadczeniu usług (np. sporządzanie wniosków kredytowych), szkoleniach, konsultacjach itp.

Centra Biznesu i Innowacji (działające w dużych miastach) są lokalnymi i regionalnymi instytucjami oferującymi cały zestaw usług ukierunkowanych na innowacje przemysłowe, takie jak:

- specjalistyczne usługi doradcze,
- pomoc grup ekspertów,
- inkubatory przemysłowe,
- badania i oceny nowych rynków,
- pomoc w budowaniu i wdrażaniu biznesplanów,
- pomoc MSP w zdobywaniu rynków zbytu za granicą.

Usługi doradcze dotyczą m.in.:

- współpracy i pomocy w modelowaniu procesów innowacyjnych,
- przygotowania do współpracy regionalnej i przygranicznej,
- przygotowywania przedsiębiorców do warunków działania w strukturach UE,
- organizowania kontaktów i transferu technologii,
- doradztwa finansowego i organizacyjnego,
- organizowania spotkań, prezentacji i seminariów.

W ramach inkubatorów biznesowych i centrów technologii możliwe jest uzyskiwanie przez przedsiębiorców pomocy z zakresu:

- narzędzi praktycznej pomocy przy tworzeniu nowego przedsiębiorstwa,
- pomocy w wykorzystywaniu programów finansowanych z UE,
- pełnego zestawu usług z zakresu logistyki i udostępniania powierzchni biurowej,
- udostępniania odpowiednio wyposażonych miejsc do prowadzenia działalności produkcyjnej.

Za formę pomocy pozafinansowej dla MSP w Republice Czeskiej mogą być uznane parki technologiczne i naukowe. W 1998 r. działały 23 parki, a 14 następnych przygotowywano do rozpoczęcia działalności. Pięć z działających w 1998 r. parków należało do European Business and Innovation Centre Network. Działające 23 parki gromadziły 831 małych i średnich przedsiębiorstw zatrudniających łącznie 6281 pracowników. Z tej liczby 267 firm reprezentowało w całej pełni innowacyjne przedsiębiorstwa *high-tech*.

Programy finansowej pomocy udzielanej czeskim MSP administrowane są przede wszystkim przez ARG, która odgrywała również ważną rolę w dystrybucji środków z programu PHARE przeznaczonych w ramach pomocy dla małych i średnich przedsiębiorstw, które ucierpiały w wyniku powodzi w lecie 1997 r.

Program małych pożyczek dla firm sektora MSP realizowany był od 1992 r. za pośrednictwem trzech

banków: Banka Bohemia, Agrobanka oraz Moravia Banka. W 1998 r. program pomocy kredytowej realizowany był prawie wyłącznie przez ARG, m.in. w ramach projektów OBNOVA i OBNOVA'98 i kierowany był do przedsiębiorstw, które ucierpiały wskutek powodzi 1997 r. Obok tego, państwowy bank CMZRB oferował małe kredyty, ale tylko dla małych przedsiębiorstw zlokalizowanych na terenach uznanych przez rząd za wymagające wsparcia. Te kredyty oferowane są według stałej stopy procentowej (8–10%) na okres do 6 lat. W 1998 r. podjęto również starania o poszerzenie katalogu sposobów pomocy finansowej MSP. Doprowadziło to do powstania Programu Małych Kredytów, w ramach którego MSP mogą występować o kredyt w wysokości od 0,3 do 1 miliona koron o okresie spłaty do czterech lat licząc od daty podpisania umowy kredytowej. Pożyczka spłacana ma być według preferencyjnej stopy procentowej Czeskiego Banku Narodowego, modyfikowanej corocznie 1. stycznia. Pożyczka jest gwarantowana przez weksel *in blanco* podpisany przez właściciela (uprawnionego reprezentanta) przedsiębiorstwa oraz polisę ubezpieczeniową na składniki majątkowe zakupywane za kredyt.

Kredyt może być udzielony w jednej lub dwóch transzach w ciągu trzech miesięcy od podpisania umowy. Spłata rat i odsetek następuje kwartalnie i może być przesunięta maksimum o jeden kwartał.

Pożyczki w ramach Programu Małych Kredytów oferowane są małym przedsiębiorstwom (do 50 zatrudnionych) działającym w przemyśle lub usługach mających bezpośrednie powiązanie z przemysłem, na realizację planów związanych z rozwojem firmy, zwiększeniem jej konkurencyjności oraz wprowadzaniem nowych technologii, a w szczególności: zakupem i modernizacją technologii, maszyn oraz zakupem *know-how*.

Formularze wniosków o pożyczki z tego programu rozprawdane są przez Regionalne Centra Doradztwa i Informacji, które oferują też pomoc w przygotowaniu wniosku. Pierwsze dwie godziny konsultacji oferowane są bezpłatnie. Wnioski kierowane są do zaopiniowania do RCDI, które kierują je następnie do ARG, gdzie specjalna komisja podejmuje wiążące decyzje o udzieleniu (bądź nie) kredytu.

Na pomoc kredytową w ramach Programu Małych Kredytów przeznaczono 180 mln koron.

Oprócz ułatwień w pozyskiwaniu małych kredytów, niektóre małe i średnie przedsiębiorstwa mogą liczyć na pomoc finansową udzielaną w formie częściowo zwrotnego kredytu na okres czterech lat. Spłata następuje w okresach kwartalnych w wysokości od 3 do 10% wysokości kredytu. Środki pozyskane tą drogą mogą być wykorzystane jedynie na cele, na które zostały przyznane. Analiza dynamiki przyznawania pomocy finansowej w tej formie między 1992 i 1998 r. pokazuje, że po okresie gwałtownego wzrostu liczby udzielonych kredytów i ich całkowitej wartości (lata 1992–1995), obserwujemy nie mniej gwałtowny spadek (z 1,196 miliarda koron w 1995 do 508 milionów na koniec 1998 r.)¹⁰⁾

Pomoc MSP udzielana jest również w formie gwarancji kredytowych udzielanych przez państwowy bank CMZRB. Stosowane są trzy typy gwarancji:

- gwarancje dla banków komercyjnych na udzielone MSP kredyty (inwestycyjne i bieżące),

- gwarancje dla przedsiębiorstw leasingowych podpisujących umowy z MSP,
- gwarancje udzielane grupom *venture capital*.

Dynamika udzielonych przez CMZRB gwarancji między 1992 i 1998 r. wykazuje wyraźną tendencję do zmniejszania się, choć wartość pożyczek, na które udzielone zostały gwarancje, nie wykazuje tak dużego spadku.

W ramach programu pomocy firmom, które ucierpiały wskutek powodzi (program RECOVERY), skierowanego do firm przemysłowych, usługowych, organizacji handlowych i rzemieślników, umożliwiono zainteresowanym podmiotom uzyskiwanie pożyczek w wysokości do 500 tys. koron na odtworzenie majątku oraz pożyczek w wysokości do 250 tys. koron na rozbudowę majątku. O pożyczki te mogły występować przedsiębiorstwa zatrudniające do 50 pracowników oraz lokalne organizacje. Na realizację tego programu przeznaczono 80 mln koron. Wbrew oczekiwaniom autorów tego programu, nie cieszył się on dużym zainteresowaniem przedsiębiorców, m.in. z uwagi na skomplikowaną procedurę występowania o pożyczkę, relatywnie niską wysokość pożyczki oraz niedostatecznie intensywną akcją informowania o programie.

W podsumowaniu można stwierdzić, że zarówno na Węgrzech, jak i w Republice Czeskiej spotykamy wiele programów i narzędzi wsparcia dla przedsiębiorstw małych i średnich. Widoczna jest także od połowy lat 90. wzmożona aktywność regulacyjna rządów tych państw (a szczególnie węgierskiego) zmierzająca do umocnienia systemu instytucjonalnego wsparcia dla MSP. Działania te pozostają w silnym związku z dążeniami Węgier i Republiki Czeskiej do uzyskania członkostwa w Unii Europejskiej.

Jacek Klich

PRZYPISY

- 1) The Czech National Council Act No. 299/1992 Coll., State Support to Small and Medium-Sized Enterprises, za: Economic Commission for Europe. Central European Initiative. Ministry for Foreign Affairs of the Czech Republic, *Best Practice in Development of Entrepreneurship and SMEs in Countries in Transition. The Czech Experience*. United Nations, New York and Geneva, 2000, s. 9.
- 2) Ibidem, s.16.
- 3) www.mfa.gov.hu/euanyag/NPAA/Chapters2000/c/Small_and_Medium_Enterprises.htm.
- 4) Kőzponti Statisztikai Hivatal, *Magyar Statisztikai Évkönyv 1999*, Budapest 2000, s. M 25.
- 5) Ibidem, s. 241–242.
- 6) www.mfa.gov.hu/euanyag/NPAA/Chapters2000/c/Small_and_Medium_Enterprises.htm
- 7) W 1999 r. UN/ECE (United Nations/Economic Commission for Europe) wprowadził do swojej statystyki nowy wskaźnik: wskaźnik rozwoju MSP (index of SME development). Jest to wskaźnik syntetyczny, obliczany z uwzględnieniem trzech wielkości: udziału sektora prywatnego w gospodarce, udziału MSP w PKB oraz udziału MSP w zatrudnieniu.
- 8) Plan Szécheny'iego, www.gm.hu/kulfold/english/economy/szt-prog-7.htm.
- 9) www.gm.hu/kulfold/english/sme/smeestrat.htm.
- 10) Economic Commission for Europe. Central European Initiative. Ministry for Foreign Affairs of the Czech Republic, *Best Practice in Development of Entrepreneurship and SMEs in Countries in Transition. The Czech Experience*, op.cit., s. 32.

Autor jest adiunktem w Instytucie Zarządzania Uniwersytetu Jagiellońskiego.